

En gammel Vej.

Af Søren Alkærsig.

I dr. Marius Kristensens afhandling om „Grænser og grænseveje“ i dette aarsskrift 1920, s. 279, omtales bl. a. den ældgamle vej fra Viborg til Ribe over Randbøl, Bække og Foldingbro. Og saa hedder det (s. 285): „Men der har været en ældre kongevej — og oksevej —, som allerede i 17. aarhundrede var forladt af oksedrifterne, men som har efterladt sig tydelige spor. Den gik fra Viborgvejen omtrent ved Læborg og gik over Vejen, Skodborg og Oxenvad vesten om Haderslev dam til Immervad, hvor den traf den senere østlige oksevej.“ Et rids af disse veje findes s. 284. — Maaske vilde de fleste i overensstemmelse med Hugo Matthiessen i hans bog om „Hærvejen“ have udtrykt dette saaledes, at det var Viborg—Immervad, der som den ældre Linje var Hovedvejen, og fra denne gik saa en sidevej fra i Læborg ad Ribe til, da denne by, vel omkring 1100, begyndte at spille en rolle. Men det er ikke den noget forskellige udtryksmaade, her skulde peges paa, men derimod udtrykket: *omtrent ved Læborg*, thi dette er ikke blot i Modsætning til Hugo Matthiessens fremstilling (se f. eks. „Hærvejen“, s. 104 og 114), men ogsaa til den opfattelse, der har været den almindelige saa langt tilbage, vi ved, — at naar nemlig nu denne sidevej til

Saa skete det imidlertid, at jeg i min syslen med sognenes historie her omkring blev opmærksom paa en gammel vej i Læborg, som for ca. 80 aar siden blev draget frem af glemselen, just som den var ved helt at forsvinde. Som vi skal se var det i virkeligheden en gammel *Ribevej*, endda af en saadan betydning, at man for meget lang tid siden — sandsynligvis flere aarhundreder — havde ofret baade et stort arbejde paa at føre den over det noget sumpede terræn sydvest i Læborg sogn og en vigtig bro over *Høghusvad* mellem Læborg og Brørup, mens man ellers i ældre tid maatte nøjes med vad. Men vejens gode dage var nu omkring 1860, længst forbi, den var helt gaet i forfald, endogsaa broen var borte, vel nok for en del paa grund af fattigdommen efter statsbankerotten, men jo nok først og fremmest fordi der ikke længere var saa stort brug for den. Den var i den grad gaet i opløsning, at dens forskellige dele havde været en sammenhængende *Ribevej*, endda af de første paa egnen. Fra Læborg til Hulvad i Brørup hed den *skottevejen*, — en mindre vej fra by til by, staar der i Feilbergs ordbog. Men sprogligt betyder det jo nok *den skæve vej*, skraavejen, fordi den efter gammel vestjysk udtryksmaade gaar „paa skraa“, nemlig mod sydvest. Fra Hulvad gik den fremdeles mod sydvest, tværs over markerne til Kolding-Varde landevej og hed her i første del af forrige aarhundrede *Hulvad kirkevej*. Den fortsatte siden stadig mod sydvest forbi Tuesbøl til Føvling og Tobøl, hvor den drejede mod vest til Jernved og Gredstedbro. Sidste sted naaede den altsaa den vestlige Ribe landevej. Paa stykket fra Hulvad til Jernved hedder den i protokollerne næsten altid *tingvejen*. Allerede som saadan har den anselig ælde, thi Malt herredsting var i Hulvad ca. 1577—1684, vel bl. a. fordi hertil var de mange gode

vejforbindelser, og tinget var jo dengang, ligesom markedet, snart det eneste sted, hvor man kunde træffe folk fra en videre kreds, hørte nyt, slutte handeler og andre aftaler. Men naar dette vejnavn endnu ned mod vor tid huskes, saa har det vel nok sin grund i, at der ogsaa senere blev brug for vejen som tingvej nemlig 1811—29, da Malt herredsting først i 2 aar blev holdt i Jærnedlund og siden (1814—29) atter i Hulvad. Det er ogsaa denne del af vejen, som i første del af forrige aarhundrede blev brugt mest og af og til fik en smule reparation, men dog med maade som det ses, thi „i indeværende aar er af en vejbetjent linien blevet afstukken og betegnet med oprejste koste“(1) som det hedder i 1858. Et stykke af denne gamle tingvej, 1200 meter fra Tuesbøl mod sydvest, ligger endnu hen saa at sige i sin oprindelige tilstand. Ad den har mange mennesker færdedes i den lange tid, sandsynligvis over 800 aar, da den har været i brug. Ogsaa skottevejen blev naturligvis brugt som tingvej, især i den ældre periode. Men sikkert ogsaa 1814—29, da tinget atter var i Hulvad, thi vel var vejen da ødelagt og broen borte, men man var jo ikke for godt vant.

Det var egentlig læge Bay i Eskelund (fra 1862), som gav anledning til, at skottevejen paa ny blev draget frem af glemselen. I 1865 indsendte han en klage til amtet over egnens veje, og saa vidt man kan se er klagen i høj grad berettiget. Ganske interessant er det at se, hvor langt omkring en læges praksis dengang kunde strække sig. Bay taler om veje ikke blot i Malt herred, men ogsaa i Gørding og Anst herreder, men især er det vejene i Læborg og navnlig netop skottevejen det er galt med. Kun to gange, siger han, har han kunnet køre over Høghusvad, ellers har han maattet den meget længere vej enten over Hulvad

og Nyby eller om ad Vejen mølle. — Amtet tager straks affære, og sogneforstanderskaberne i Læborg og Brørup faar ordre til at optage skottevejen paa regulativet. Her røbes det altsaa, at den gamle vej er bleven saa reduceret, at man ikke engang har holdt den vedlige, og det fremgaar med stor tydelighed af forhandlingerne, at man heller ikke fra nogen af siderne er videre villig dertil. Man bliver her paany vidne til det trækkeri mellem amt og sogn, som var saa hyppig dengang og i grunden saa trist, fordi begge parter kunde have ret: amtet i sine fordringer til bedre skoler, bedre veje o. s. v. og sogneforstanderskaberne, havde ikke mindre ret, naar de, ofte stædig og ihærdig, holdt igen, fordi fattigdommen var saa stor, og den havde disse sognets mænd for øje hver dag. Nu var ganske vist en saadan konservatisme mindre berettiget, thi i 60'erne befandt man sig midt i den store kornperiode (1854—79), men de ældre gaardmænd, som stod for sognets sager, havde ikke glemt deres ungdoms fattigdom og nøjsomhed. De sparede paa sognets penge, hvor de kunde og somme-tider nok for meget og indtil smaalighed. Hvad Brørup sogn angaar laa forholdene nu ogsaa særlig uheldige. Man vil nok vanskelig finde et sogn, hvor saa mange landeveje krydsedes, og som, da man efter 1840 begyndte at komme lidt til kræfter, forlangte istandsat, ofte paa ret paagaaende vis, inden der kunde være tale om, at amtet vilde overtage nogen af dem. Ude ved det nuværende mejeri krydses de to store veje Ribe-Vejle og Kolding-Varde, som amtet først overtog først i 50'erne (sognet maatte dog først ofre 73 rd. paa broen over Hulvad!). Endvidere gik den gamle landevej og „drivervej“ (som den gerne kaldes) Holstebro-Foldingbro gennem sognet, — og gaar da endnu; 2 stykker af den, et paa 2 km og et

paa 1 km ligger endnu i Brørup sogn hen i sin gamle tilstand, d. v. s. saadan som vejen var for 100 aar siden. Indtil den tid var det med dem som med Kolding-Ribevejen, som det i en retssag fra 1770'erne hedder om, at den i Kongeaadalen „gik i mange spor ud over sandfladen“. Nu blev de saa, efter 1840, indkastet, men ellers er sporene af „istandsættelsen“ længst forsvunden, og drivervejen gør nu et meget forladt Indtryk og er en museumsgenstand. Denne udvikling maa vist siges at være en følge af, at herredskontoret i 1845 blev flyttet til Holsted; med dette for øje forberedte amtet nemlig den ny vej Hovborg-Holsted-Foldingbro og dermed den gamle vejs overgang til *bivej*, som skulde holdes vedlige af sognet. Dette sidste skete under stærke protester, thi det er ikke blot *vejen* det drejer sig om, (man paapeger, at den fremdeles er en virkelig landevej: for studedrifter, uldvarer, pottetvogne m. m.), men værre er det med *broerne* ved Hulkjær mølle, som tilmed var særlig vanskelige, da baade disse og vejdæmningen stadig led under mølledammens angreb, særlig under tøbrud og stærke regnskyl. Disse broer har amtet egentlig ogsaa lovet at give bidrag til, da man selv har købt dem af møllerne for at faa bropenge afløst, men ogsaa den byrde blev alligevel væltet over paa sognet, „sogneforstanderskaberne bedes underrettede om, at hjælp er ikke at faa, hverken i naturalier eller penge“, hedder det i brev til herredsfogden i 1845, og da broerne aaret efter skulde hovedrepareres, og man ansøger om at maatte vente dermed til den travle høst var forbi, faar man det svar, „at broen skal være færdig til 16. sept. næstkommende ifølge conditionerne ... og kan heri ikke ske nogen forandring, enten det er sognet belejligt eller ej“. Det er altsaa fremdeles endnu dengang — og længe efter — som det altid havde

været: embedsmændene havde ingen forstaaelse af eller følelse for nøden i hine aar og ingensomhelst vilje til at lempe sig lidt efter forholdene. At bl. a. vedligeholdelsen af vejene saa blev en del ringere end den burde have været, kom amtsraadet til at finde sig i, thi sognets ledere forstod helt godt, som vi ogsaa her skal se eksempler paa, at trække tingene i langdrag, naar de ikke kunde værges sig paa anden maade! Tønden i skrivelserne er ganske vist ærbødig og imødekommende nok, men derfor er det ikke sikkert, at der sker noget, hverken det aar eller det næste; og det skete af og til, at amtet, navnlig i vejsager, maatte tage affære paa sognets bekostning. Da i 1855 en hovedreparation paa Hulkjærbroerne atter var nødvendig, og forstanderskabet igen, under henvisning til det nævnte løfte fra amtet, tøvede med at tage fat paa arbejdet, lod amtet bro og dæmning istandsætte paa sognets bekostning (137 rd.) og truede desuden med udpantning, hvis ikke summen var betalt inden 14 Dage! Det er da ikke saa sært, at „vejhoveriet“ det meste af forstanderskabets tid var en plage, og anledning til idelige konflikter med myndighederne. Fra 1863, da man i Brørup gik over til licitation, lettedes nok dette pligtarbejde, men det kommer ogsaa frem, hvor dyrt vejevæsenet var for et sogn som Brørup; for de 3 aar 1869—71, i den tid forhandlingerne om skottevejen stod paa, gennemsnitlig 607 rd. aarlig eller noget over 12 pCt. af de ordinære kommuneudgifter, noget mere end senere i 70'erne. I Vejen var de samme udgifter i disse aar 570 rd. gennemsnitlig.

Men man havde altsaa endnu en landevej gennem sognet i Tingvejen, og dens fortsættelse fra Hulvad mod Læborg, skottevejen, som jo ogsaa var tingvej, altsaa 4 landeveje ialt. Tingvejen blev fremdeles brugt og blev, som nævnt, holdt nødtørfigt vedlige, dog

ikke saa meget, at det nu kan spores. Man gav den her og der noget uharpet grus fra den næmeste grusgrav, og saa var *det* godt. Saa kom altsaa dertil, efter dr. Bays klage, skottevejen, og naar man atter her reagerede stærkt, saa er det ikke saa meget for den fjerdingvej af vejen, man havde i Brørup sogn, men mere for den kostbare bro, der skulde bygges og maa-ske endnu mere for forhandlingerne med Vejen-Læborg, som man vidste vilde blive vanskelige, vi skal straks se hvorfor. Og sidst, men ikke mindst, maa man stadig have den baggrund i minde som foran er givet. Det vil dog ses, at i dette tilfælde er det Vejen-Læborg, der gør stærkest modstand, thi de skulde ikke blot tage del i brobygningen, men anlægge eller hovedreparere en 3 km vej „over moser og kjær“, som formanden, Stephan Iversen, Dortheasminde, skriver, og noget var der om det. Han lader amtet vide, at „man ingenlunde, til doktor Bays færdsel, kan indlade sig paa at anlægge en ny og næsten umulig vej over moser og kjær“, og i en senere skrivelse samme aar (1865) paastaar han, at „en saadan vej slet ikke eksisterer“, men dengang havde Stephan Iversen vist aldrig set vejen, thi færdselen ad den var meget ringe. Da to af amtraadets medlemmer, I. N. Bundsgaard, Gjesten, og F. Momsen, Skovlyst, samme sommer fik vejen set efter og fandt, at baade var den en nødvendig forbindelse mellem Læborg og Brørup og trængte meget haardt til istandsættelse, blev man lidt mere imødekommende, idet man, skønt man finder vejen af mindre betydning, dog enes med Brørup om at meddele amtet, juni 1866, (man forhaster sig ingenlunde!), at man jo nok vilde gøre vejen noget istand, men helst ikke have den paa regulativet, og navnlig ønsker man ikke at bekoste en bro over Høghusvad.

Som sædvanlig maatte dog sognene bøje sig; vejen

er optaget paa regulativet for 1867, men saa sker der heller ikke mere de første par aar, thi det næste man hører om sagen (formodentlig dog efter ny mindelse fra amtet) er en skrivelse til amtet fra Stephan Iversen af 7. Okt. 1869. Og nu er tonen en noget anden. Skrivelsen er lang og lyser ligefrem af interesse for den gamle vej, som Iversen, der var født i Bække 1802, sikkert ogsaa, en interesseret mand som han var, ofte havde hørt gamle folk fortælle om. Og nu taler han aabenbart ogsaa af selvsyn. Begyndelsen lyder saaledes:

„Der har fra gammel tid gaaet en vej fra Gjesten og maaske tillige fra andre østligere sogne igennem Læborg, Føvling sogne til Ribe, den saakaldte skottevej (St. Iversen skriver *skattevej* og forsøger en folkelig forklaring i den anledning). At denne vej har været af betydning fremgaar af den omstændighed, at den endnu mange steder staar med sin høje opfyldning og grøfter, omtrent som vore offentlige veje, uagtet den i umindelige tider har ligget hen uden vedligeholdelse. Der har ogsaa i sin tid været bro paa denne vej over aen mellem Brørup og Læborg sogne, og hvor broen har staaet er endnu paaviseligt. Vejen har dengang gaaet i omtrent lige linje paa Læborg sogns grund ned til broen; men ved dennes forfald har man ikke kunnet køre over aen paa dette sted paa grund af de høje brinker, og man har da kjørt udenom og søgt andre mindre overkjørselssteder, og saaledes har vejen eller færdselen i tidernes løb dannet sig, hvor den nu gaar, idet den nemlig et stykke fra aen paa Læborg sogns grund bøjer af i vestlig retning hen til den bæk, som danner skjellet mellem Nyby og Gjærndrup marker; her kjører man ned i bækken og kjører i selve bækken hen til aen samt videre igennem og over aen“. Derefter kommer St. Iversen ind paa den

uenighed, der er opstaaet mellem Brørup-Lindknud og Vejen-Læborg sogneraad (sogneraad afløste forstanderskab fra 1. Jan. 1868), og det er naturligvis for denne uenigheds skyld — og som henstilles til amtets afgørelse — at hele indlægget er skrevet, men det er jo ganske interessant, at en almindelig bonde, dengang 57 aar gammel, kunde give en saa velskrevet historisk redegørelse for den gamle vej.

Uoverensstemmelsen drejer sig om, hvor broen, som amtsraadet fremdeles fastholder skal bygges, skal føres over aen. Vejen-Læborg holder paa, at vejen bør føres tilbage til sit gamle leje, og broen alt-saa lægges paa det gamle sted, og da baade denne den ældste vejlinje og den fra forrige aarhundrede let kan spores den Dag idag, saa vil den, som har set de stedlige forhold, næppe kunne undgaa at give Vejen-Læborg ret. Men Brørup-Lindknud holdt stejlt paa deres, som man synes med ringe fremsynethed, saa vejen fik det grimme sving, den nu har. For at spare nogle daler til ekspropriering af en strimmel daarlig eng holdt man fast paa den linje, vejen i øjeblikket havde. Det gik saa vidt, at amtmand Nielsen selv maatte hen at se paa forholdene og mægle mellem parterne, og saa gik det naturligvis saadan, at man gik en mellemvej, til der hvor vejen ligger idag, men dog saadan, at den, af de 100 meter det drejer sig om, kun blev flyttet ca. 30 meter hen ad den gamle linje til. Men særlig megen fornøjelse fik Brørup-Lindknud ikke af den lille sejr, thi man maatte alligevel skride til ekspropriation af en mindre engstrimmel.

Nu skulde man jo ialfald tro, at sagen var i orden. Men nej, — der skulde gøres endnu et forsøg paa at slippe for den fatale bro. Og man forhaster sig oven i købet ikke dermed. 7. Juni 1870 har man anmodet om udsættelse og har faaet afslag, men med en skrivelse

13. juli anmodes paany om det samme, og det ses tydeligt af amtmandens svar, 28. Juli, at han nu er ved at tabe taalmodigheden. „Da det af sogneraadens skrivelse maa sluttes, at broarbejdet endnu ikke er paabegyndt, ... vil dette have til følge, at arbejdet udføres for sognenes regning.“ Og saadan gik det. Efter afholdt licitation blev broen bygget samme sommer, og 18. dec. samme aar foreligger regningen. Den er ingen steder nævnt særlig, men hele udgiften til vejen og broen blev for Brørup-Lindknuds vedkommende omkring 300 rd., saavidt man kan se. For Vejen-Læborg vist det dobbelte.

Saa havde den gamle vej faaet oprejsning, men en Ribevej, endda for vide egne, som den engang havde været, blev den ikke mere; dertil havde de østlige sogne, endog Malt-Vejen-Læborg, faaet for god forbindelse med Kolding, efterhaanden som vejene øst paa gennem dale og skove blev farbare. Den gamle vej fik nu visse opgaver mest i den lokale færdsel, thi Ribevejene var forlængst blevet andre: først i meget gammel tid, da studehandelen blev af betydning, vejen Asbo-Foldingbro-Ribe, og siden vejen Føvling-Villesbøl-Ribe. Men at skottevejen-tingvejen, altsaa Gjesten-Læborg-Brørup-Føvling-Jernved-Gredstedbro er disse midtjyske egne *ældste* Ribeforbindelse kan der næppe være tvivl om. Et direkte vidnesbyrd derom har vi jo ogsaa i visen om dronning Dagnars død:

„Der kongen han drog af Skanderborg
ham fulgte vel hundrede svende,
men der han kom til Gredstedbro
kun Dagnars dreng hin væne.“

Og det er i den her forekommende forbindelse helt ligegyldigt, om visen er historie eller poesi eller maa-ske begge dele, thi verset er et klart vidnesbyrd om,

at selv om man kom fra Østjylland, saa var Gredstedbro paa dette tidspunkt, 1212, det sted, hvor man plejede at passere Kongeaaen, naar man skulde til Ribe. Foldingbro nævnes slet ikke, ganske simpelt fordi der endnu ingen bro var og vejen her endnu ikke var i brug som Ribevej (se Vejen sogn s. 21). Er kongen kommen fra skanderborg, som denne form af visen jo siger, saa har han fulgt kongevejen til Læborg og er her drejet af mod sydvest følgende skottevejen og tingvejen gennem Brørup-Føvling-Jærnved til Gredstedbro; havde Foldingbrovejen (Asbo-Foldingbro) paa dette tidspunkt været til, saa vilde digteren næsten uundgaaeligt ladet kongen følge den. Man kan jo godt, som f. eks. jeg selv tidligere har gjort, undres over retningen af kongens berømte ridt, — hvad skulde han dog til Gredstedbro efter? Men at vejen er noget længere, skal man imidlertid ikke bryde sig om, for det gjorde man ikke dengang, (og det er iøvrigt kun 4 km); derimod var der en ting, om man maatte tage mere hensyn til, nemlig sikkerheden. Vejene Læborg-Gredstedbro gik igennem beboede egne — som jo saa ogsaa brugte den og i nogen maade holdt den vedlige, mens den senere driftsvej syd for den (Foldingbro-Ribe) gik gennem næsten øde egne.

Noget til min egen overraskelse har denne undersøgelse da ført til den slutning, at Marius Kristensens paastand maa være rigtig (skønt jeg ikke ved, hvad han byggede den paa): den ældste sidevej til Ribe fra kongevejen er gaaet fra, ikke i Asbo i Bække sogn, som vist alle hidtil har troet, men noget vest for Læborg kirke. Denne vejlinje kan M. Kr. imidlertid ikke have kendt noget til, thi paa kortridset i før nævnte afhandling, s. 284, gaar sidevejene til Ribe over *Foldingbro*, hvad den her omhandlede ældste vej altsaa

ikke gjorde. En anden sag er, at naar man fra Læborg naaede Hulvad i Brørup sogn, saa kunde man jo længere hen i tiden vælge hvilken vej man vilde, over Foldingbro eller Gredstedbro, men det maa, bl. a. ifølge Stephan Iversens udtalelser, antages, at man endnu i aarhundreder har foretrukket vejen gennem de mere beboede egne, altsaa over Gredstedbro.
